

2e JAARGANG
NUMMER 10
OKTOBER 1966

DAAD EN GEDACHTE

orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd

BIJ ELKE BIJZONDERE HANDELING GAAT
HET DENKEN AAN HET DOEN VOORAF.
BIJ HET HANDELEN VAN KLASSEN OF
MASSA'S BLIJKT DE BETEKENIS VAN
HET HANDELEN PAS ACHTERAF. HIER
GAAT DE DAAD VOORAF AAN HET BE-
GRIP, AAN DE GEDACHTE.

DAAD EN GEDACHTE

Orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

De uitgave zal worden bekostigd uit VRIJWILLIGE bijdragen

Red. en adm.: Corn. Outshoornstraat 1', Amsterdam - W

Postgiro 307695

J A N N A G E L K A N O N S
N O G M E E R V E R T E L L E N

HET IS NATUURLIJK zuiver toeval, dat het buitengewoon congres van de Partij van de Arbeid, in Rotterdam bijeengeroepen onder de sterke aandrang van vele partij-afdelingen en een aantal spontaan gevormde, meestal uit "verontruste jongeren" bestaande, discussiegroepen, op 11 november, dat wil zeggen op Wapenstilstandsdag, beginnen zal. Géén toeval echter zal het zijn, indien straks het resultaat van dat congres als een wapenstilstand tussen de oubollige politici enerzijds, de radicale geesten anderzijds zal kunnen worden samengevat.

Misschien, we durven daaromtrent niets te voorspellen omdat we nu eenmaal geen profeten zijn, zal die wapenstilstand worden bereikt door op het altaar van de eenheid een paar oubollige politici te offeren. Misschien ook zal men, om de sedert enige tijd wreed uit zijn dommel opgeschrikte achterban weer in politieke slaap te sussen, wat driest-radicalen aanslaan. Maar dat men zich géén illusies make, indien dat zo mocht wezen. Een radicalere toon in Rotterdam in 1966 zou bepaald niet méér te betekenen hebben dan de donderende "Internationale" op dat andere congres in Rotterdam, in november 1918, waar de SDAP een ovatie bracht aan Troelstra om vervolgens voort te marcheren op de weg van burger Vliegen en van burger Schaper, de weg trouwens, waarop ook Troelstra zelf zich steeds bevonden had en waar hij slechts schijnbaar van was afgeweken.

Voor wat ons betreft lezer mag u overigens deze verbleekte herinnering aan wat er destijds gebeurde weer even snel vergeten als wij haar hebben opgehaald. Waar het om gaat is dit, dat in de komende novembermaand de PvdA haar koers niet wijzigen zal om de doodeenvoudige reden, dat zij tot een koerswijziging niet in staat is. Jan Nagel moge dan in het zicht van Rotterdam een bordje hebben geplaatst met het opschrift: "Naar links s.v.p.", de partij zal rechthout gaan en niet afwijken van haar route, dat wil zeggen van de weg waarop zij zich bevindt.

Dat die weg naar een crisis blijkt te hebben gevoerd zou ook zonder Jan Nagels inmiddels al "beruchte" brochure, onmiskenbaar en bijna een gemeenplaats zijn. Maar het wezen van die crisis bestaat niet hierin, dat - gelijk J. Eijkelboom het in V.N. van 10 september geformuleerd heeft - "de meesten (in de PvdA) wel anders zouden willen, maar dat niemand precies weet hoe." Nee, het wezen van die crisis is, dat (mogelijk) velen wel anders zouden willen, maar dat niemand anders kán.

Ook partijen zijn nu eenmaal aan een maatschappelijke wetmatigheid onderhevig en wenselijkheden wegen voor haar minder zwaar dan noodzakelijkheden. Die zienswijze scheidt ons van de niet onsympathieke dokter Jan Nagel, die aan het ziekbed van de PvdA een aantal receptjes heeft geschreven, maar van wie wij zeggen, dat hij ons nog meer vertellen kan.

Is het dan niet zo, zal wellicht Jan Nagel en zal mogelijk ook de lezer vragen, dat de PvdA zélf haar weg gekozen heeft en dat het derhalve mogelijk moet zijn in Rotterdam voor een andere weg te kiezen? Mis! De PvdA heeft niet voor haar politieke weg gekozen. Zij bevond zich daar al op toen zij nog als onvolgroeide vrucht door de SDAP onder het burgerlijk hart gedragen werd en haar marsroute was reeds uitgestippeld nog eer zij werd geboren.

Vraagt men, waar dan het begin van die weg ligt, dan antwoorden wij, dat hij - overigens evenmin "vrijwillig" natuurlijk - al bij het Deventer congres van 1909 door de SDAP betreden werd. In dat jaar, waarin de SDAP-propagandist voor Twente, de heer Leeuwenburg, zich uitsprak voor de ontwikkeling naar 'n "volkspartij" en derhalve de door Vliegen in 't duister begonnen vrijage met de Vrijzinnig-Democraten in het volle daglicht voortzette, hield de SDAP, die nog nimmer een partij van arbeiders geweest was, naar een woord van Saks, óók op een partij vóór arbeiders te zijn. Dat de dingen in de maatschappij (soms) langzamer rijpen dan bij de mens is wel bekend. Dertig jaren, tot aan de vooravond van de tweede wereldoorlog, zou het duren eer de gevolgen dier vrijage duidelijk zichtbaar werden. Toen bleek ook, dat de jongere Vrijzinnig-Democraten, die in het tijdschrift "De Opbouw" hun spreekbuis hadden, wel bereid waren om de verplichtingen van het vaderschap op zich te nemen, tegen het tijdstip, dat de geboorte van een nieuwe politieke telg tegemoet gezien kon worden. Samen met dokter Banning en baker Thomasen stonden zij dan ook rond het zacht-rose wiegje, waarin in 1946 de PvdA gevlid werd. Anders gezegd: de PvdA is nooit verburgerlijkt, zij was burgerlijk van huis uit, zijnde de vrucht van de burgerlijke ontwikkeling der SDAP in de richting van de Vrijzinnig-Democratische bond.

Misschien zal Jan Nagel zeggen, dat dit alles geschiedenis is en lang geleden. Dat is waar. Maar het is even waar, dat de geschiedenis toch wel van belang is als men enig inzicht wil verkrijgen in de crisis, waaraan de PvdA ten prooi is. Jan Nagel schrijft: "Een partij, die in tien jaar bijna 30% van haar aanhang kwijtraakt en binnen drie jaar drie achtereenvolgende verkiezingsnederlagen lijdt... moet met een rotgang naar de dokter rennen en hem vragen desnoods de snijtafel klaar te zetten. Om misverstanden te voorkomen: niet om de patient te vermoorden, maar om hem weer beter te maken." In het laatste hoofdstukje van zijn pamflet blijkt duidelijk, wat of Jan Nagel de chirurg wil laten doen. Hij, Jan Nagel, acht een nieuwe opstelling van de PvdA noodzakelijk: zij moet linkser, non-conformistischer en radicaler worden. Dat komt er op neer, dat hij het gezwel ener gezapige burgerlijkheid wil laten uitsnijden. De partij-historie echter, en in het bijzonder dat deel daarvan, dat men de Genesis zou kunnen noemen, leert, dat er van een burgerlijk gezwel geen sprake is, dat integendeel de burgerlijkheid tot het w e z e n van de PvdA behoort. Verbaast het u lezer, in Nagels brochure geschiedenis "oervervelende leerstof" te horen noemen, waarvan een deel wel uit het onderwijsprogramma zou kunnen worden geschrapt?

+ +
+

NAGELS brochure over de PvdA was nog maar nauwelijks van de pers, toen de eerste critici zich reeds meldden. In een ingezonden stuk in "Het Vrije Volk" kon men op 9 september lezen:

"Meneer Jan Nagel meent dat de PvdA ziek is en 'met een rotgang' naar de dokter moet. Maar wat te doen als die dokter nu eens tot de nuchtere conclusie komt dat de PvdA slechts 'n braakmiddeltje behoeft teneinde enige zogenaamd progressieve schreeuwers kwijt te raken die er de oorzaak van zijn dat duizenden stemmen verloren zijn gegaan (niet aan links, zoals Jan Nagel ten onrechte suggereert)?"

Van alle meningen, die tot dusver over het boekje "Ha, die PvdA" gepubliceerd zijn, is deze, afkomstig van de heer J.J. Juist in Amsterdam, de meest on-

juiste. Hoezeer wij ook met Nagel van mening verschillen, het is ons een behoefte hem in bescherming te nemen tegen een dergelijk soort aanval, die naar onze mening alleen maar verklaard kan worden uit het met de stukken te bewijzen feit, dat degene die hem ondernam op 't moment dat hij schreef Nagels brochure niet gelezen had. Vermoedelijk had hij alleen maar kennis genomen van het stuk, dat de dag tevoren onder de titel "Ha, die Jan Nagel" daarover in "Het Vrije Volk" gepubliceerd werd; geen bespreking, maar een verzameling van enige lukraak uit Nagels pamflet gegrepen citaten, aangevuld met 'n héél kort commentaar. Een verdediging van Jan Nagel tegen dit ingezonden stuk is - om de doodeenvoudige reden van elementaire eerlijkheid - des te noodzakelijker, omdat de redactie van "Het Vrije Volk" verzuimde er op te wijzen, dat daarin sprake was van een caricaturale vertekening.

Jan Nagel beweert in "Ha, die PvdA" niet, dat deze partij stemmen aan links verloren heeft, noch wordt iets dergelijks door hem gesuggereerd. Integendeel, hij stelt zéér nadrukkelijk (pag. 24 en 25), dat de PvdA, hoewel niet geheel (dus gedeeltelijk wél!) rechtstreeks, stemmen aan de Boerenpartij verloor en hij geeft daarvoor, zowel op deze beide bladzijden als elders in zijn brochure ook een verklaring. Jan Nagel doet meer. Hij toont met jaartallen en cijfers aan, dat de grote achteruitgang van de PvdA voor het eerst bij de verkiezingen van 1963 duidelijk zichtbaar werd. Dat was twee jaar vóór Jan Nagel in het hoofdbestuur der partij werd opgenomen en hij had zich toen politiek nog nauwelijks geroerd. Hém kan men dus niet de "schuld" voor die achteruitgang in de schoenen schuiven. Nu doet de schrijver van het ingezonden stuk in "Het Vrije Volk" dat strikt genomen ook niet, Hij wijt haar aan "progressieve schreeuwers". Maar hij deelt even later Jan Nagel bij de schreeuwers in. Hij zegt ook van hem: "Hij (Jan Nagel) hoopt een breekijzertje te mogen zijn. Die hoop kon wel eens in vervulling gaan: Breekijzertje Jan Nagel, hij sloopte de PvdA." Nu is het natuurlijk zo, dat de PvdA nooit door "iemand" gesloopt zou kunnen worden, doch alleen maar door "iets". Doch geheel afgezien daarvan, en afgezien ook van de vraag, wie dan wel met het slopen van de PvdA begonnen is eer Jan Nagel zich daarmee zogenaamd onledig hield, de bewering, dat Jan Nagel hoopt "een breekijzertje te mogen zijn" is geheel en al uit de pure fantasie van de schrijver van het ingezonden stuk gesproten. Jan Nagel gewaagt nergens van die hoop en 't woord "breekijzertje" komt in heel zijn pamflet niet voor. Wat hij in werkelijkheid hoopt (op blz. 70 en blz. 74) is "een bouwsteen" te hebben geleverd, een "bijdrage" om uit "de huidige vermoldme situatie" te komen. Ontpopt de heer JUIST zich derhalve als een politiek varken, Jan Nagel ontpopt zich als een politiek idealist.

+ +

+

HET IDEALISME van Jan Nagel blijkt onder andere hieruit, dat hij de PvdA niet analyseert zoals zij is, maar dat hij, wanneer hij over haar praat op de achtergrond van zijn gedachten voortdurend de PvdA ziet, zoals zij volgens hem zou moeten zijn en zoals zij volgens hem zou behoren te worden. Hij is geen sociaal onderzoeker, hij is moralist. Maar een moralist, die zich geen ogenblik afvraagt, wat of wel de basis vormt van zijn moraal, nog minder, waar of wel de voorwaarden te vinden zijn voor de veranderingen, die hij voorstelt. Als hij op een gegeven moment een "nieuw links" bepleit, dan richt hij tot het "traditionele links" - niet gehéél en al zonder reden - het verwijt, dat het te dogmatisch is. Als hij dan echter in zijn angst voor het "dogma", dat hij overigens op een geheel verkeerde plek meent te ontwaren, zeer terecht iedere "formule" afzweert, dan doet hij dat zonder de weg naar de realiteit te vinden.

Iets dergelijks - niet helemaal hetzelfde - is hem door dr. N. Cramer verweeten in "Het Parool" van 7 september. Dr. Cramer schrijft: "In de praktijk - hij ontkennt dat ook niet - lijkt zijn (Nagels) politiek veel op die van de PSP. Zijn boekje laat naaan te tonen, waarom de PSP dan nog niet is uitgegroeid tot die "mo-

derne, grote linkse partij" van zijn dromen....". De opmerking is juist. En als men zou vragen, hoe of het wel komt, dat het door dr. Cramer gestelde probleem door Jan Nagel niet wordt aangeroerd, dan is de verklaring deze, dat het antwoord op diens vraag in de maatschappelijke verhoudingen te vinden is, in de samenleving en dat juist de maatschappij voor Jan Nagel niet of nauwelijks bestaat.

Vreemd! Ofschoon Jan Nagel de scherpe pijlen van zijn flitsende, bijzonder rake en bijna voortdurend uitermate kostelijke en vermakelijke kritiek geenszins uitsluitend op de PvdA richt en bijna alle politieke partijen in ons land bij voortdurend krachtige vegen uit de pan krijgen, komt het geen ogenblik bij hem op uit de algemeene helderheid der door hem scherp gehekelde gebreken en verschijnselen de conclusie te trekken, dat er een algemene oorzaak voor moet wezen, die buiten de partijen moet bestaan. Dat komt, omdat hij de PvdA en geen enkele partij beschouwt in haar relatie tot de maatschappij, waarvan zij het product is en waarin zij een bepaalde functie heeft. Voor Jan Nagel zijn de partijen het product van de Schmelzertjes, de Eibert Meestertjes, de Koekoeken, de Geertsema's en de Roolvinken. Vandaar dan ook, dat naar zijn overtuiging "een nieuwe opstelling van de PvdA gepaard moet gaan met een grote "personele wisseling"(blz. 35). Naar onze opvatting zijn de Schmelzertjes en de Roolvinken - die men overal aantreft - het product van de partijen. Natuurlijk heeft Jan Nagel gelijk, dat er alom in de politieke vijver een vervelende gezapigheid heerst. Maar als het vroeger anders was en wanneer in het verleden gans andere figuren krachtige klarenstoten lieten horen, dan ligt dat niet aan die figuren, maar aan het feit, dat er toen andere partijen waren, die een andere rol speelden in de samenleving. De ontwikkeling van de maatschappij heeft er nu eenmaal toe geleid, dat de verschillen tussen de politieke partijen zijn verminderd. Dat is een proces, waaraan bijvoorbeeld ook een partij als de PSP zich niet onttrekken kan. Niet voor niets schrijft dr. L. van der Land in zijn aan deze partij gewijde studie: "Aangezien de PSP-afgevaardigden zich van hun verantwoordelijkheid bewust zijn en niets vertonen van een Had-je-maar-instelling, welke slechts minachting toont voor de instituten waarin men uit vrije wil zitting heeft genomen, is de belangstelling voor en gerichtheid op het totale terrein van het overheidsbeleid een eis geworden, waaraan niet te ontkomen valt: men zit niet alleen in 't schuitje van de politiek en moet meevaren, maar men staat ook mede aan het roer en is mede-bepalend voor de koers. Het zijn de immanente krachten in het politiek proces zelf, die een 'partij', welke groeit en welke langer dan één verkiezingsperiode bestaat, dwingen tot volwaardige partij zich te ontwikkelen, wil zij haar eigen mogelijkheden op verdere groei niet ondermijnen." Het wil ons voorkomen, dat de "immanente krachten" waarvan dr. Van der Land hier spreekt, en die hij naar onze smaak veel te veel als politieke krachten ziet inplaats van als sociale, door Jan Nagel in ieder geval volkomen worden onderschat. En als wij van "sociale" krachten spreken, inplaats van over "politieke", dan hebben wij het oog op de ontwikkeling in de richting van ordening en staatskapitalisme, een ontwikkeling, waartegen zich bijvoorbeeld de Boerenpartij verzet. Koekoek en de zijnen vertegenwoordigen - men zie ook het opstel "De ontwikkeling van de politieke partijen bij de gang naar het staatskapitalisme" in het jongste aprilnummer van "Daad en Gedachte" - temidden van het kapitalisme van vandaag, niet het kapitalisme van morgen, maar dat van gisteren. Vandaar dat ze een buitenbeentje vormen, vandaar hun opvallende overeenkomst met een figuur als Don Quichotte.

Natuurlijk heeft Jan Nagel gelijk als hij beweert, dat Koekoek een nog grotere politieke nul is dan vele andere politici. Maar dat verklaart zijn succes niet, integendeel, het maakt het des te onbegrijpelijker. Iets meer begrijpt men, wanneer men, zoals Nagel óók doet, zich wat nader bezig houdt met het program van de BP. Maar ook daarmee komt men er niet, omdat de verkiezingscijfers uitwijzen, dat Koekoek niet slechts stemmen van "rechts" gekregen heeft, maar ook van "links". Jan Nagel erkent het volmondig en zegt, niet ten onrechte waarschijnlijk, dat het stemmen zijn van lieden, die wraak hebben willen nemen op de politici, die in hun o-

gen tekort geschoten zijn. Tekort waarin? In het voeren van oppositie, in 't aantrekkelijk maken van hun program, die - in één woord - in dit opzicht tekort geschoten zijn, dat ze te gezapig zijn geweest. Wat Nagel vergeet is, dat het oppositievoeren slechts mogelijk is bij het bestaan van reële tegenstellingen. Die waren er vroeger in de politiek, niettegenstaande het feit, dat alle partijen op de bodem van de burgerlijke samenleving stonden. De ontwikkeling dier burgerlijke samenleving zelf heeft de tegenstellingen verminderd en daarmee de verschillen tussen de partijen grotendeels uitgewist. Ze zijn, zoals "Het Parool" een aantal maanden geleden constateerde, onderling meer en meer "uitwisselbaar". Dat ligt niet aan de gezapigheid, omgekeerd, de gezapigheid is daarvan de konsekwentie.

We zeiden het al: de tijd van de politieke klaroenstoten is voorbij. Wat men inplaats daarvan verneemt in de parlementaire muziektent of waar dan ook, dat zijn de tonen van een strijkorkest van bassen en violen en daarbij opvallend weinig eerste. Geen wonder onder die omstandigheden, dat Jan Nagel uitroept, dat beat-orkestjes populairder zijn dan Vondeling! Maar dat hij zich niet vergisse! Het gedreun van de beat-orkestjes zal de bestaande maatschappelijke orde niet doen schudden op haar grondvesten. Zij wankelde echter wél toen in 1953 op de stenen van de Henningsdorfer Chaussee de doffe roffel weerklonk van 12.000 paar marcherende arbeidersvoeten. En toen - om 2 andere voorbeelden te noemen - de gemeentewerklieden van Amsterdam in 1955 in "wilde" staking gingen, toen zei daarover later mr. Ensing, de gemachtigde van Amsterdam voor het ambtenarengerecht, dat een dergelijke actie een "revolutionair karakter" droeg. Bij de "wilde" actie van de buschauffeurs in 1960 erkende opeens de regering-De Quay de macht van strijdende proletariërs. Wérkelijke strijd tegen de gegeven sociale verhoudingen, dat is in onze dagen niet meer de zaak van een politieke partij - wélke dan ook, om niet te worden misverstaan - dat is de zaak van de arbeidersklasse. De politieke tegenstellingen zijn verminderd, de s o c i a l e zijn er - de z.g. "welvaartsstaat" ten spijt - voor in de plaats getreden. Daarmee is een voorspelling in vervulling gegaan, die Lorenz von Stein al voor meer dan een eeuw terug heeft laten horen.

+ +

+

EVEN MERKWAARDIG als karakteristiek is het, dat in de brochure van de "aan politiek doende" Jan Nagel over de arbeidersklasse en over haar positie in de kapitalistische samenleving met geen woord gerept wordt. Het lijkt haast of ze voor hem niet eens bestaat. Geen wonder, dat hij zich een kritiek op de hals gehaald heeft als die, welke Th. van Tijn heeft laten horen in V.N. van 17 september.

"Nagel wil", schrijft Van Tijn, "een omschakeling (lees: terugschakeling!) van de 'vrije' naar de 'geleide' loonpolitiek: de lonen moeten van overheidswege bindend worden vastgelegd, de vakbeweging moet zich met andere taken bezig houden. Hij beroept zich daarbij op dr. De Galan, directeur van de Wiardi Beckmanstichting; hij zou zich kunnen beroepen op alle leidende socialistten in Nederland vóór ca. 1959, en nu bijvoorbeeld op Wilson in Engeland. Toen De Galan in december vorig jaar deze knuppel in het hoenderhok gooide, werd hij heftig bestreden door NVV-voorzitter Kloos. Als 'nieuw links' dit punt niet opnieuw zou overdenken, zal het zeker de vakbeweging tegen zich krijgen en daarmee de wezenlijke aanhang der partij. Daarvoor behoeft men niet opzij te gaan, als men meent gelijk te hebben. Maar is het wel juist?

Van Tijn vervolgt dan: "Onze 'ondernemingsgewijze georganiseerde economie' (vroegere 'dogmatici' zeiden: kapitalistische economie, - men bedoelt hetzelfde) kent als criterium voor de al of niet goede gang van zaken: de rentabiliteit, d.w.z. de vraag of het belegde privé-kapitaal minstens de gemiddelde winst afwerpt. Zolang die productievorm bestaat zal alle overheidspolitiek tenslotte gericht moeten zijn op het scheppen van een 'gunstig' klimaat voor investeerders;

de geleide loonpolitiek is aan dat streven ondergeschikt en maakt dus de lonen tot sluitpost van de economische begroting. Geleide loonpolitiek betekent het gedrukt houden van de totale loonsom. Het betekent tevens, dat de arbeiders verboden wordt naar meer te streven dan de overheid ze toestaat (strafsancties op acties daarvoor zijn 'onontkoombaar'). Wat wil dat zeggen? Terwijl Jan Nagel het hele boekje door pleit voor openheid, voor inschakeling van de mensen zelf in plaats van over hun hoofden heen te doen beslissen, voor persoonlijke vrijheid, enz., wil hij de vakbeweging en de bedrijfsarbeiders aan banden leggen, juist waar het gaat om hun wezenlijke bestaansredenen, respectievelijk belangrijkste bestaansvoorwaarde..."

Tot zover Van Tijn, bij wiens betoog tegen Nagel, waarop we aanstonds nog wat nader zullen terugkomen, we graag wat willekeurige kanttekeningen willen maken.

In de eerste plaats dit: de vakbeweging en alle leidende socialist (!) in Nederland stonden voor ca. 1959 de geleide loonpolitiek voor, welker betekenis men inderdaad ongeveer zo zou kunnen schetsen als Van Tijn gedaan heeft. Die 'geleide loonpolitiek' hebben we in de jaren voor 1959 ook gekend. Zei de vakbeweging destijds, dat de arbeiders daarmee aan banden werden gelegd? Natuurlijk niet. Dat is interessant om te weten, vooral voor de reeds genoemde heer Juist in Amsterdam, die in zijn ingezonden stukje inzake Jan Nagel verklaart, dat hij "voors hands meer vertrouwen schenkt aan het NVV dan aan hém." Men zou de heer Juist kunnen vragen, waarop zijn vertrouwen in de vakbeweging eigenlijk berust. Vertrouwt hij het NVV, dat de 'geleide loonpolitiek' voorstond, of vertrouwt hij het NVV, dat de 'vrijere loonpolitiek' voorstaat. Of heeft hij zich met het probleem van de loonpolitiek nooit bezig gehouden en is dáaraan zijn vertrouwen in het NVV te danken?

Tweede kanttekening: Van Tijn zegt, dat zij, die van 'ondernemingsgewijze georganiseerde economie' spreken hetzelfde bedoelen als zij, die het over de 'kapitalistische economie' hebben. Wij zijn dat niet met Van Tijn eens. Zij, die van de 'ondernemingsgewijze georganiseerde economie' spreken, bedoelen te ontkennen of te verdoezelen, dat die productie kapitalistisch is. Bovendien zouden wij, in verband met de rentabiliteit niet graag alléén over 't privé-kapitaal spreken, zoals Van Tijn doet. Ook voor het aandelen-kapitaal of het overheidskapitaal bestaat het probleem van de (maatschappelijk!) gemiddelde winst.

Derde kanttekening: Wat in de uiteenzetting van de heer Van Tijn ontbreekt, dat is een wat duidelijker uitspraak over de 'vrijere loonpolitiek', die voor de 'geleide loonpolitiek' in de plaats getreden is. Is die er niet op gericht een "gunstig klimaat voor investeerders te scheppen"? Wordt die niet aan dat streven ondergeschikt gemaakt? Zoals Van Tijn het schrijft wordt de indruk gewekt, alsof de vakbeweging terugkeerde van de dwalingen haars wegs, toen zij de geleide loonpolitiek prijs gaf, die de leidende (staats)-socialisten altijd tot een (staats)-socialistisch (lees: staatskapitalistisch!) criterium hebben gemaakt. Wij zien 't zo, dat de overgang van 'geleide' naar 'vrijere' of 'vrije' loonpolitiek niets anders is geweest dan de aanpassing aan een gewijzigd economisch klimaat, die voor de met de burgerlijke maatschappij vergroeide vakbeweging onontkoombaar was. Geen arbeidersbelangen hebben daar een rol gespeeld, maar de belangen van de - inderdaad kapitalistische - economie. We lichten deze opmerking er uit, omdat we ons in verband met Jan Nagel met 'n gans ander aspect van Van Tijns kritiek hier willen bezig houden.

TERUG DUS, naar Van Tijn en Nagel. De kritiek van de eerste op de laatste is de belangwekkendste, die we gelezen hebben. Beweegt de - zeer welwillende bespreking van Nagels boekje door dr. N. Cramer in "Het Parool" zich zuiver in het politieke vlak, de kritiek van Van Tijn is, bij ons weten, de enige, waarin op de

maatschappij wordt ingegaan. Ons bezwaar echter tegen Van Tijn is dit, dat hij ook hier, gelijk hij ook wel bij een andere gelegenheid gedaan heeft - men zie het opstel "Over het karakter van de PvdA" in "Daad en Gedachte" van oktober 1965 - de arbeiders(klasse) en de vakbeweging als aan elkaar identiek behandelt. De vakbeweging en de arbeiders, dat is niet hetzelfde. Men behoeft de geschiedenis der ontelbare "wilde" stakingen maar oppervlakkig te bestuderen om dat in te zien.

Men kan er over praten of het juist is, dat de vakbeweging de basis vormt van de PvdA. Wij voor ons geven er de voorkeur aan, om - gelijk wij dat in het zojuist genoemde opstel hebben gedaan - er op te wijzen, dat PvdA en vakbeweging beide de functie hebben, de belangen van de (in opmars zijnde, in ontwikkeling verkerende) managersmaatschappij te behartigen. Dat de arbeidersklasse echter de basis van de PvdA zou zijn (Van Tijn formuleert het strikt genomen iets anders, maar wij doen met onze formulering, menen wij, zijn bedoelingen geenszins onrecht), dat is een zienswijze, die wij ten enenmale voor onjuist houden.

De zaak is van belang, want gesteld, dat Jan Nagel zich door de kritiek van Van Tijn zou laten overtuigen en zijn gewraakte paragraaf over een 'geleide' loonpolitiek uit zijn schets-ontwerp voor het program ener vernieuwde progressieve partij zou halen? Wat dan? Zou Van Tijn dan van mening zijn, dat die partij stijl-Jan Nagel op de warme sympathie van de arbeiders zou kunnen rekenen? Als wij zijn bijdrage in V.N. - die veel langer was dan de passages, die wij hier citeren konden goed begrepen hebben, dan zou hij dat inderdaad. Maar wij geloven daar niets van. Onze zienswijze is, dat in onze tijd, de klassebewegingen der arbeiders en de zogenaamde "progressieve politiek" in 'n totaal ander vlak liggen en geen raakpunten met elkaar gemeen hebben. Wij geloven niet aan een "nieuw links", omdat de maatschappelijke werkelijkheid ons laat zien, dat de sociale conflicten van onze tijd geheel eigen organisatievorm vragen, organisatievormen, die typisch voor de behartiging van typische arbeidersbelangen zijn geschapen.

Onze tijd wordt daardoor gekenmerkt, dat de arbeiders zélf handelend op het toneel der geschiedenis verschijnen. Achter ons ligt een periode, waarin het totaal anders was, de periode, waarin het ging om de behartiging van het arbeidersbelang b i n n e n het raam van de burgerlijke maatschappij. In die periode waren de politieke partijen - typisch burgerlijke, politieke organisatievormen - de instituten, die v ó ó r de arbeiders hun stem verhieven en v ó ó r de arbeiders in het krijt traden. Hun optreden viel samen met en beantwoordde aan de eisen der kapitalistische ontwikkeling zelf. Nu leven wij in een gans andere tijd en daarom lijden alle pogingen thans dergelijke organisaties op te richten - voor het vervullen van een taak, die niet meer aan de orde is - onherroepelijk schipbreuk, vroeg of laat. De tijd, dat op de bodem van het kapitalisme zelf de zogenaamde "arbeiderspartijen", die bestonden uit sociaal bewogen intellectuelen, de officiële oppositie voerden, is voorbij. Iedere strijd van de arbeiders brengt hen onmiddellijk in conflict, niet met bepaalde aspecten ener kapitalistische politiek, maar met heel de kapitalistische samenleving als zodanig en diensengevolge natuurlijk ook met de kapitalistische staat. In die samenleving en die staat echter zijn de politieke partijen - men leze er ook de geciteerde woorden van dr. Van der Land nog eens op na - volledig geïntegreerd.

Heel de ellende in discussies, gelijk die, welke Jan Nagel nu heeft uitgelokt, spruit hieruit voort, dat daarin termen als "linksaf" of "een nieuw links" gebezigd worden, die in een samenleving als die van vandaag geen reële zin meer hebben. Wat bedoelt men als men "linksaf" roept? Een duidelijker oriëntering in de richting van het staatskapitalisme? Laat men dat dan duidelijk zeggen en zich niet schuldig maken aan dezelfde vaagheid, die een Jan Nagel - volkomen terecht overigens - aan een glibberige vos als de heer Schmelzer in zulke felle bewoordingen verwijt.

Of bedoelt men met "linksaf" een oriëntering naar de arbeiders? Wij houden die voor een burgerlijke partij onmogelijk en wij hebben al betoogd, dat de PvdA een

burgerlijke partij genoemd moet worden. Maar er komt nog iets anders bij. Wie een dergelijke oriëntatie voorstaat miskent niet alleen de wet (de "immanente wet", zou dr. Van der Land zeggen) waaraan de PvdA zo goed als iedere andere politieke partij gehoorzamen moet, hij miskent ook volkomen hetgeen zich afspeelt in de wereld van de arbeiders. De apathie die daar wat betreft de politiek bestaat houdt minder verband met de verschijnselen die Jan Nagel zo onbarmhartig aan de kaak stelt, dan wel met het feit, dat de wereld der arbeiders hoe langer hoe meer - niettegenstaande hun zogenaamde burgerlijke emancipatie - 'n aparte wereld wordt, die van de volstrekt burgerlijke wereld der politiek door een steeds bredere kloof gescheiden is. Ziedaar dan in korte trekken een opvatting, die ons onderscheidt zowel van Jan Nagel als van de "traditionele linksen", waarvan hij zich angstvallig gescheiden wil houden, maar die op hun beurt - getuige het artikel van Van Tijn in V.N. - hem nog zo gek niet vinden.

=====

OVER ARBEIDERS EN PROVO'S

MET A. NUIS, de schrijver van het vlugschrift "Wat is er gebeurd in Amsterdam?" hebben wij niets gemeen. Niet alleen, dat hij de PvdA "de grootste linkse partij" noemt, wat wij om allerlei redenen onjuist achten, maar zijn boekje is eigenlijk één doorlopend pleidooi voor een wat psychologisch en tactisch optreden van de autoriteiten en politie, opdat zogenaamde excessen tot het verleden behoren. Nuis redeneert: het loopt mis als de politie er maar op los timmert, de politie moet zich een ganz andere mentaliteit eigen maken. Nuis redeneert ook: onze politici zijn tot regenten geworden, die alleen maar denken aan hun politieke baantje en ten koste van alles en met alle middelen het gezag en de autoriteit willen handhaven.

Wij redeneren heel anders. Wij zeggen: dat onze politici zulke gezagsaanbidders zijn geworden en zo vele trekken gemeen blijken te hebben met de vroegere regenten (van Amsterdam of van welke gemeente ook) en dat de politie er zo op los slaat, dat komt, doordat de sociale tegenstellingen verscherpt zijn, dat komt door een veel grotere gespannenheid in de sociale sfeer. De heer Nuis zegt niet: zo meester zo knecht, met de huidige sociale orde zal ook de huidige politie verdwijnen, nee, hij verkondigt: laat de knecht zich wat humaner gedragen, dan komt de meester minder in opspraak. Hij heeft geen kritiek op de politie als gevolg van een kritiek op de huidige samenleving, nee, hij heeft kritiek op de overheid, omdat haar politie ongeschikt is voor haar taak. Een andere politie zou de gegeven orde minder in gevaar brengen.

Niettemin bevat het boekje van de heer Nuis 'n lang niet onaardige passage, die namelijk, waarin hij over het verschil tussen arbeiders enerzijds en radicale intellectuelen, beoefenaren van vrije beroepen, studenten e.d. spreekt, met andere woorden: over het verschil tussen het arbeidersmilieu en het milieu waaruit de provo's komen. Daarover schrijft hij:

"De oude stad is, afgezien van de kantoren, de winkelstraten en de vele instellingen, die bij een internationaal centrum horen, een verzameling schilderachtige maar uitgewoonde arbeidersbuurten. De woningnood en verkeersverstopping maken het leven er moeilijk. De oude kapitalistische tegenstellingen worden er als een dagelijkse realiteit gevoeld, en de erkende vakbonden lijken er soms eerder tegenstanders dan bondgenoten in de klassenstrijd..... Een belangrijke, in aantal waarschijnlijk nog steeds groeiende groep binnenstadbewoners heeft weinig aanrakingspunten met de arbeidersbevolking. Het zijn de mensen die in de stad zijn komen wonen omdat het 'n internationaal centrum is, vooral cultureel: kunstenaars, schrijvers, intellectuelen, journalisten, studenten, weerbarstige jongens die de

provincie ontvluchten. Ook als hun levensomstandigheden even moeilijk of moeilijker zijn dan die van de arbeiders, blijft er een belangrijk verschil. De arbeider is gebonden aan een bestaan in de oude stad en waarschijnlijk zou hij de beschutting van de buurt graag ruilen voor een betere baan en een beter huis ergens anders. De anderen, die ik bij gebrek aan een beter woord zal samenvatten als de "intelligentsia", hebben er iets te zoeken dat zij nergens anders denken te kunnen vinden: ideeën, gelijkgezinden, plotselinge roem, een ongebonden tijd voor de kalme carrière begint, of gewoon een vrij bestaan dat naar eigen voorkeur kan worden ingericht, zonder inmenging van anderen. De groep bestaat overwegend uit jongeren, omdat ouderen de binnenstad vaak weer verlaten. Sommigen zijn rijk, anderen arm, maar door hun overeenkomstige instelling kan een arm lid van de intelligentsia meestal gemakkelijker praten met een rijke soortgenoot dan met de arbeider op wiens trap hij woont. Het mentaliteitsverschil tussen arbeiders en intelligentsia komt ook tot uiting in de politiek. Voor de arbeiders wordt die bepaald door economische tegenstellingen en loonbeleid. De intelligentsia wordt veel minder in het eigen bestaan bij de politiek betrokken. Velen van hen bemoeien er zich niet mee, anderen zijn links of extreem links, maar anders dan de arbeiders. De zaken waarvoor zij warm lopen - Vietnam, Nieuw Guinea, verkeersproblemen - hebben gemeen dat iedereen evenzeer gebaat zou zijn bij een oplossing. Zelden vertegenwoordigt de intelligentsia een groepsbelang - behalve als het gaat om de vrijheid van meningsuiting en het recht op afwijkend gedrag."

Natuurlijk onderschrijven wij niet ieder woord uit deze passage. Maar wat de hoofdzaken aangaat, wordt hier het verschil tussen arbeiders en intelligentsia en derhalve óók tussen arbeiders en provo's zeer treffend benaderd.

=====

J A N N A G E L E N H E T

D O G M A

JAN NAGEL, de schrijver van de onlangs verschenen brochure "Ha, die PvdA", staat met 't dogma op gespannen voet. Dat heeft hij, zonder het zelf ook maar in de verste verte te vermoeden, gemeen met Karl Marx, de man, die in vrijwel al zijn werken en telkens en telkens weer tegen ieder dogma te velde trekt.

Zijn afkeer van iedere dogmatiek scheidt Jan Nagel van wat hij zelf "de traditionele linkerzijde" noemt. Wat hij daarmee bedoelt is een niet zo gemakkelijk te definiëren deel van de politieke arbeidersbeweging, waarvan de beweging der arbeiders zich in de loop van vele tientallen jaren hoe langer hoe duidelijker gedistancieerd heeft. Of het nog wel zin heeft om die groep "links" te noemen en of heel de traditionele, door Jan Nagel klakkeloos aanvaarde indeling in "links" en "rechts" nog wel enige reële zin heeft, dat zijn voor de hand liggende vragen. Maar het is niet onze bedoeling, die nu te gaan beantwoorden.

Waarom het ons hier te doen is, dat is dit, dat de groep, die Jan Nagel op het oog heeft inderdaad sterk dogmatische trekken vertoont. Zij heeft, in het verleden meer nog dan in het heden, een dogma gemaakt van 't marxisme en Marx in een dogmaticus veranderd.

Jan Nagel, die tegen ieder dogma zegt te zijn - behalve dan al dadelijk tegen dat van 'n scheiding tussen "rechts" en "links" - begaat 'n enorme vergissing, wanneer hem, als hij het over de dogmatiek heeft, bijna onwillekeurig, onmiddellijk de naam van Marx uit de mond valt. Omdat de linkerzijde van het marxisme een dogma heeft gemaakt, meent Jan Nagel, dat Marx inderdaad een dogmaticus was.

Tegen die mening tekenen wij protest aan. Niet in de eerste plaats terwille van de historische waarheid, die gans anders luidt, maar bovenal omdat onze afkeer van de dogmatiek nu eenmaal gepaard gaat met een grondige hekel aan ieder kritiekloos napraten. Een dergelijke hekel heeft Jan Nagel blijkbaar niet. Wat vreemd is voor iemand, die anti-dogmatisch wezen wil.

"HET PAROOL" EN HET KARAKTER VAN DE C. P. N.

HET COLLEGE VAN B EN W van Amsterdam bevat sedert 6 september j.l. weer een CPN-er. Achttien jaar lang is dat niet het geval geweest. Toen in 1948 de bolsjewiki in Praag hun staatsgreep pleegden en de beide Amsterdamse CPN-wethouders Leen Seegers en dr. Ben Polak zich openlijk solidair verklaarden met het nieuwe Tsjechische regiem, kostte hun dat éérst hun portefeuilles en vervolgens ook hun - tot een wassen neus gemaakte - wethouderschap. In 1956 werd de invloed van de CPN in de Amsterdamse raad nog verder teruggedrongen. Dezelfde partijen, die in juni 1966, naar aanleiding van de strijd van de bouwvakarbeiders, hun diepe afschuw van revolutionaire gebeurtenissen niet onder stoelen of banken staken, die blaakten in 1956 van - een uiterst verdacht - enthousiasme voor de revolutie ... in Hongarije wel te verstaan. De onmiskenbaar contra-revolutionaire houding van 't internationale bolsjewisme, met inbegrip van de CPN, was voor hen aanleiding de Amsterdamse CPN-raadsleden te weren uit de raadscommissies.

Die situatie heeft zes jaar geduurd. In 1962, aan het begin dus van de vorige zittingsperiode van de Amsterdamse raad, werden de CPN-ers daar weer tot het werk in de commissies toegelaten. Nu is, gevolg van het voorafgaand overleg tussen de voorzitters van de raadsfracties, één hunner ook teruggekeerd in het college. Blijkbaar vonden die fractievoorzitters, net als J. van Tijn op 13 augustus j.l. in het weekblad "Vrij Nederland", dat "1948 nu lang genoeg geleden is".

Het Amsterdamse dagblad "Het Parool" denkt daar volkomen anders over. Had J. van Tijn zijn pleidooi voor een CPN-wethouder in Amsterdam de titel gegeven van "Een communist s.v.p.", "Het Parool" publiceerde op 31 augustus een commentaartje, dat "College op brede basis" heette, maar waarvan de strekking was: géén communist s.v.p. Het stukje verscheen op de dag, dat de resultaten van het vooroverleg tussen de fractievoorzitters bekend waren. Er wordt in gezegd, dat "het moet worden betreurd, dat een meerderheid van democratische partijen er verstandig aan meent te doen het isolement van de CPN op te heffen". Het stukje zegt voorts, dat de beslissing van de fractievoorzitters bewijst, dat "men... het fundamentele verschil tussen wat de democratie wil dienen en wat haar om zeep wil brengen uit het oog verloren heeft." Het commentaartje in "Het Parool" besluit met de woorden, dat "de CPN een voet tussen de deur krijgt, terwijl de politieke hygiëne zou hebben verlangd dat die deur gesloten bleef."

Als wij omtrent deze zaken grondig met "Het Parool" van mening verschillen, dan n i e t - en het is goed om dat in alle duidelijkheid voorop te stellen - omdat wij omtrent de CPN een gunstiger oordeel zouden hebben. Integendeel, ons oordeel over de CPN is stellig veel ongunstiger dan dat van het bewuste dagblad. Het verschil tussen ons en "Het Parool" is niet, dat "Het Parool" de CPN "ongunstig" beoordeelt en wij "gunstig"; het verschil is dit, dat "Het Parool" in feite de CPN óngeschikt acht voor een politieke samenwerking op de basis van de bestaande orde, wij daarentegen die ongeschiktheid niet vermogen in te zien. "Het Parool" beoordeelt de CPN ongunstig, omdat het blad in die partij een vijand van de bestaande maatschappij ziet. Wij beoordelen de CPN "ongunstig" omdat zij zich naar onze opvatting op de bodem der bestaande maatschappij plaatst. Wij zien in de CPN geen bedreiging der bestaande orde, maar een vijand van de arbeiders.

Wij zeggen: in feite acht "Het Parool" de CPN een vijand van de bestaande orde. Wij bedoelen daarmee, dat het standpunt van "Het Parool" dáárop neerkomt. In het bewuste commentaartje echter wordt van de bestaande maatschappelijke orde met geen woord gerept. "Het Parool" schetst daar de CPN als 'n "gevaar voor de democratie". Wij achten het onjuist een discussie over het karakter van de CPN met 'n dergelijke terminologie te voeren, omdat de dingen die belangrijk zijn en waarom 't gaat er door versluierd worden.

Als men ons bijvoorbeeld zou vragen of wij de CPN voor een "democratische"

partij houden, dan zou ons antwoord ontkennend luiden. Het zou dan schijnen alsof "Het Parool" en wij in dat opzicht althans dezelfde opvatting huldigen. Dat nu is geenszins het geval. Als wij de CPN "ondemocratisch" noemen dan leggen wij haar de maatstaf aan van de arbeidersdemocratie. Als dan "Het Parool" zou veronderstellen, dat wij daar alleen maar mee bedoelen, dat de arbeiders het in de CPN niet voor het zeggen hebben - wat volkomen wáár is - en dat zulks toch eigenlijk op precies hetzelfde neerkomt als de bewering van "Het Parool" (bij andere gelegenheden), dat er in de CPN geen vrije meningsuiting heerst, dan zou "Het Parool" ons hebben misverstaan. Het begrip "arbeidersdemocratie" houdt veel méér in dan "vrije meningsuiting van de arbeiders".

Hoe weinig ver men komt, wanneer men een begrip als "democratie" met vrije meningsuiting gelijk stelt en dus de "arbeidersdemocratie" met "vrije meningsuiting van de arbeiders" blijkt terstond, wanneer men het oog richt naar de PvdA. Daar wordt, laten we het voorzichtigheidshalver zó formuleren, géén ketterjacht of zuiveringsactie ontketent, wanneer er afwijkende meningen worden verkondigd. Dat is voor "Het Parool" een reden om de PvdA een "democratische partij" te noemen. Maar hebben de arbeiders het voor het zeggen in de PvdA? Zelfs "Het Parool" zal dat niet durven beweren, al zal het blad mogelijk nog wel ontkennen, dat ook daar - op gans andere wijze dan in de CPN - de vrije meningsuiting toch maar zeer beperkt is. Hoe het zij: gezien van het standpunt van de "arbeidersdemocratie" is de PvdA evengoed óndemocratisch als de CPN. Gezien vanuit het standpunt der burgerlijke democratie daarentegen is de PvdA democratisch en de CPN niet. Het begrip "democratie" is dus niet vast omlíjnd. Vandaar dat men er nauwelijks mee kan werken.

Wat de arbeidersdemocratie met de burgerlijke democratie gemeen heeft, dat is alleen maar, dat beide begrippen eindigen met de klank democratie, die in het ene geval heel wat anders inhoudt dan in het andere geval. Wat de niet-democratische CPN echter gemeen heeft met de burgerlijk democratische partijen, dat is niet de ene of andere klank, maar dat is de zeer concrete basis, dat zij alle een op loonarbeid berustende samenleving als de normale accepteren en dat zij derhalve dezelfde maatschappelijke wortel hebben. Om die reden levert de CPN voor de in Nederland bestaande orde geen enkel gevaar op. Niet de politieke, maar de maatschappelijke hygiëne gebiedt om dat duidelijk uit te spreken.

=====

VERANTWOORDING VAN DE VOOR "DAAD EN GEDACHTE"

BINNENGEKOMEN GELDELIJKE BIJDRAGEN

3e kwartaal 1966

C.B. te A. f.21,-; C.B. Jr. te A. f.2,50; C.v.d.B. te A. f.6,-; W.C.B. te A. f.5.-; H.E. te R. f.5.-; Th.F.v.d.H. te A. f.10.-; P.K. te R. f.5.-; J.M. te A. f. 52,50; J.M. te F. f.25.-; Th.M. te B. f.42.-; G.d.P. te B. f.20.-; N.P.d.P. te R. f.15.-; A.v.V. te D.H. f.31,50; R.W. te A. f.21.-; C.W.W. te R. f.2.-. Totaal f. 263,50.

Het geven van flinke bijdragen blijft nodig. Zij, die voor 1966 nog geen financieel offer hebben gebracht voor de voortzetting van ons maandblad, worden verzocht dit ten spoedigste goed te maken. Voor het einde van het jaar dient iedereen een bijdrage te hebben gegeven. Wie dan niets betaald heeft, zal van onze abonneelijst moeten worden afgevoerd. Wij nemen echter niet aan, dat één onzer lezers het zo ver zal laten komen.

In elk geval: alle gevers h a r t e l i j k d a n k .

"ECONOMIE, VERWARRING IS UW NAAM".

Onder bovenstaande titel heeft één onzer kameraden een ingezonden stukje naar het dagblad "Het Parool" gestuurd. Nu, terwijl wij dit nummer van "Daad en Gedachte" in orde maken, weten wij nog niet of "Het Parool" dit ingezonden stukje zal opnemen. Wij menen er echter goed aan te doen het schrijven ook in "Daad en Gedachte" op te nemen, los van het al of niet opnemen door "Het Parool".

De redactie.

"Economie, verwarring is uw naam". Dit zijn woorden die volgens drs. Beishuizen 70 jaar geleden zijn gesproken door prof. N.G. Pierson, en die - zo meent drs. Beishuizen - nog steeds van kracht zijn. (Parool 11 maart 1966). Deze uitspraak in acht nemende zou men dus wél moeten uitkijken, vóórdát men een mening uitspreekt omtrent een onderwerp dat in deze veelomvattende "wetenschap" thuishoort: de reclame.

Ik meen nu, dat drs. Beishuizen dat niet heeft gedaan, waar hij zegt: "De reclame heeft zonder de geringste twijfel een zeer belangrijke rol gespeeld - en doet dat nog - bij het ontstaan van de massaproductie, aangezien zij n.l. massaconsumptie bevordert, zonder welke die massaproductie ondenkbaar is."

Is omgekeerd de massaconsumptie zonder massaproductie - afgezien van wat men eigenlijk dient te verstaan onder deze begrippen - soms mogelijk? Maar laten wij dit laatste laten rusten en duidelijkheidshalve eerst vaststellen, dat de reclame een middel is in dienst van de concurrentie, de wedijver.

Met reclame beoogt men grotere afzet te bereiken. Het bedriegelijke is nu, dat dit voor één bedrijf mogelijk is, maar dat dit altijd gaat ten koste van de omzet van een ander of andere bedrijven, aangezien de dringende adviezen om dit of dat te kopen niet vergezeld gaan van de som om de koop te realiseren. De som, beschikbaar voor de koop, voor de consumptie, staat vast en wijzigt zich niet door de reclame. Deze reclame trekt de kopers her- maar ook derwaarts, zodat deze op de menselijke geest tegen elkaar inwerkende krachten elkander neutraliseren, dat wil zeggen: opheffen.

"De reclame heeft iets te maken met werkgelegenheid", zegt drs. Beishuizen. Zeer zeker, dat heeft ook de groente die doorgedraaid wordt. Elk product van menselijke arbeid heeft te maken met werkgelegenheid; het komt er maar op aan hoe! Hoe staat het dus met de arbeid (de werkgelegenheid) die door de reclame geabsorbeerd wordt? Anders in elk geval dan met de arbeid die gebruiksartikelen, grondstoffen en productiemiddelen produceert. Het productieproces is tegelijkertijd een reproductieproces van zijn bestanddelen. Wat in dat proces geconsumeerd wordt (verbruikt, vernietigd) wordt productief geconsumeerd, waarbij de voortschrijdende techniek steeds grotere resultaten afwerpt. Maar de arbeid, de grondstoffen, de productiemiddelen verbruikt in de productie van reclame, dient in geen enkel opzicht het productieproces of de menselijke behoeften; het is improductieve consumptie. Evenals het verbruik van de productiebestanddelen voor een zaak als het militarisme en de doorgedraaide groenten. De miljarden, besteed aan reclame, komen in mindering van het werkzame kapitaal van de ondernemingen en verminderen aldus de productie.

=====

WIJ HEBBEN NOG ENKELE EXEMPLAREN BESCHIKBAAR VAN DE BROCHURE: WAS DE SOCIAAL-DEMOCRATIE OOI'T SOCIALISTISCH? Franco per post 1 gulden.

=====

DE GRONDSLAG VAN HET DENKVERMOGEN.

(Korte samenvatting)

EEN TIJDSCHRIFT als "Daad en Gedachte", dat zich met de zelfstandige strijd van de arbeiders bezig houdt en met maatschappelijke vraagstukken, dat derhalve sociale verhoudingen analyseert, mag zich er af en toe ook wel eens op bezinnen, wat of analyseren eigenlijk inhoudt. Wie na-denkt, dus dént over de arbeidersstrijd, mag er zich ook wel eens rekenschap van geven, wat of denken eigenlijk is en hoe dat in zijn werk gaat.

Dat moge of een vanzelfsprekendheid of iets zonderlings schijnen, het is in elk geval bepaald geen overbodige zaak naar ons gevoel. Om door middel van 't denken tot juiste conclusies te komen, moet men zeker weten, dat er op de goede manier gedacht wordt. De wetenschap daaromtrent kan men slechts verkrijgen door de kennis van het denkproces zelf. Vandaar het onderstaande beknopte stukje.

Gemakkelijk is de stof niet, zeker niet in deze beknopte vorm. Niettemin hopen wij, dat het een aantal onzer lezers interesseert.

- o -

DE WERKELIJKHEID is alles wat contact aangaat met ons denkvermogen en wel door middel van onze zintuigen. Bij de zintuigelijke waarneming begint alle weten. Deze verklaring stelt ons tegenover elk idealisme, dat, zoals bekend, de waarheden zonder hulp van de "buitenwereld" meent te kunnen produceren louter door de werkzaamheid der hersenen, of zoals zij zeggen: "door de menselijke geest". De werkzaamheid der hersenen bestaat echter hierin, dat zij uit bijzondere verschijnselen het algemene, het begrip vormen; het begrip, de abstractie of het ideële gemiddelde. Zij die het denken menen te kunnen vinden door het anatomisch onderzoek der hersenen - zoals bijv. prof. H. Rohrer in zijn "Die Arbeitsweise des Gehirns" (München 1925) - zijn als de man die om te weten wat smeden is minutieus de hamer gaat onderzoeken. Zonder smeedijzer is het smeden echter even onmogelijk als denken zonder voorwerp.

HET IDEËLE GEMIDDELDE is het begrip van een aantal bijzondere of concrete zaken, die toch iets gemeen hebben. Kippenhokken mogen onderling nog zo zeer verschillen, zodra ze dienen als woonhuis, heeft het kippenhok als begrip afgedaan. Het ideële gemiddelde, het begrip, het wezenlijke of het abstracte zijn hier synonieme termen.

HET DENKPROCES als abstractie-proces laten wij tot goed begrip als een vertraagde film aan ons voorbij gaan. U bevindt zich in een dichte mist, zo dicht, dat men inderdaad geen hand voor ogen kan zien. Voorzichtig verder gaande meent u iets te zien, en inderdaad tekenen zich contouren af in de mist. Ten laatste herkent u een kippenhok, of..... zonderling geval, u herkent het niet omdat u nog nooit 'n kippenhok gezien hebt. In dit geval hebt u toch iets gezien, want u bent tenslotte niet blind. Dit iets is dan weer een ideël gemiddelde. Was het kippenhok u bekend door de vele vroegere waarnemingen, dan bevond zich in uw hoofd een ideël gemiddelde, een begrip daarvan. De nieuwe waarneming van een kippenhok doet het gemiddelde in uw hoofd zich enigszins wijzigen. Zolang het kippenhok nog niet in het ideële gemiddelde is opgenomen, leidt het een zelfstandig bestaan. Met andere woorden, het is concreet, of bijzonder, niet algemeen. Of dit proces een eeuw duurt of een seconde doet aan de hierboven gegeven analyse niets af. Het denkproces is een eenheid van denken en zijn, of van hersenwerkzaamheid en voorwerp, dat normaal zeer snel verloopt, sneller dan de waarneming waarmee het aanvangt. Men zie hiervoor "De waarnemingstijd", proefschrift ter

verkrijging van de graad van doctor in de geneeskunde van F.F. Hazelhof, Groningen 1923.

HET VERLOOP is als volgt: Voorwerp, -zintuigelijke waarneming van een concretie, door vergelijking met de abstractie in het hoofd tot abstractie geworden en vervolgens met het ideële gemiddelde of abstracte aldaar versmolten.

DE HERINNERING. In dit proces speelt de herinnering aan het vroeger waargenomen of de herkenning een onontbeerlijke rol. In de voorraadschuur van begrippen, in het denkorgaan, sluit het waargenomen zich aan bij een "verwante ziel" of liever: bij een ideël gemiddelde van "verwante zielen". Dit contact noemen wij de herinnering.

DE HERINNERING is tweeledig: actief en passief. In de Engelse taal door twee verschillende woorden weergegeven. Actief herinneren = to recollect; passief herinneren = to remember. Indien men "to recollect" met het dierlijk herinneringsvermogen in verband zou brengen, zou dat op het gelaat van een Engelsman, die toch niet schroomt om van het "hoofd" en de "benen" van een paard te spreken, een flauwe glimlach teweegbrengen. De dieren hebben alleen het passieve herinneringsvermogen, zodat zij wél kunnen herkennen, maar niet als de mens willekeurig begrippen uit de voorraadschuur, de hersenen, nemen en ze aldaar onderling verbinden (de fantasieën) tot wanstaltige of verleidelijke wezens, maar ook tot nuttige werktuigen.

DE EENHEID VAN HET DENKPROCES MET DE "BUITENWERELD" OF MET ZIJN OBJECTEN. Het resultaat van een denkhandeling is vooreerst het "begrip" of het "ideël gemiddelde", geboren uit de veelheid van enkele of bijzondere, afzonderlijke zintuigelijk waargenomen dingen of handelingen. De toepassing van deze regel op het denken zelf is één der belangrijkste aanwinsten van het 19e-eeuwse denken, die wij danken aan Josef Dietzgen. (Zie "Het wezen der menselijke hoofdarbeid", vertaald door Herman Gorter).

NET ALS EEN BOOM bijvoorbeeld, wordt ook het denken zélf zintuigelijk waargenomen bij anderen of bij onszelf. Net als bij een boom ontstaat het ideël gemiddelde uit de duizenderlei waargenomen afzonderlijke denk-handelingen. De concrete boom kan in zijn lijfelijke vorm niet in ons hoofd, doch ook aan de concrete, afzonderlijke denkhandelingen is hier de toegang versperd. Voor beide is slechts plaats voor hun ideël gemiddelde.

ZOALS WIJ NU BIJ DE BOOM takken, wortel, stam en eventueel bladeren als attributen onderscheiden, zo onderscheiden wij bij het denken de attributen voorwerp, zintuigen en hersen. Denken wij de attributen van de boom weg, dan is ook onze boom verdwenen. Doen wij hetzelfde met de attributen van het denken, dan is ook dit een deel geworden van de ondoorgrondelijke ether. Met andere woorden: het is verdwenen, terwijl elk der attributen daarentegen tot een gemiddelde van zijn soort is geworden, een ideël gemiddelde dus.

TOCH KOMT NA DAT ALLES DE VRAAG OP: Indien ons denkaparaat slechts kan werken met abstracties, met ideël gemiddelden, hoe is het dan mogelijk bijzonderheden of concreties weer te geven? Dat doen wij door de toevoeging van een ALGEMEEN concreterend begrip, b.v. "DIT" huis. Hieruit volgt dan een vreemde conclusie, namelijk: twee abstracties vormen een concretie of bijzonderheid, waaruit blijkt dat $1 + 1$ toch niet altijd 2 is.

=====

OVER DE POSITIE VAN DE VAKBEWEGING
IN DE VERENIGDE STATEN

IN EEN VERTROUWELIJK rondschrijven, dat in de herfst van 1964 circuleerde onder een aantal Amerikaanse zakenlieden en ondernemers 1), werd de voorspelling uitgesproken, dat de (officiële) Amerikaanse arbeidersbeweging een periode van grote interne moeilijkheden tegemoet ging. Zij was gebaseerd op het feit, dat er in de Verenigde Staten in toenemende mate sprake was van een verzet van de vakbondsleden tegen de vakbondsleiders. Een verzet, zo werd er gezegd, dat beslist méér betekende dan het bestaan van een aantal grieven.

Niemand kan ontkennen, dat de samenstellers van het rondschrijven in bepaalde opzichten een scherp oog hadden voor de realiteit. Even zeker echter is het, dat zij soms ook de plank vérr missloegen. "Van de huidige generatie van vakbondsleiders", zo las men in hun rapport, "behoeven de meesten niet te vrezen voor hun positie." Maar nog geen jaar nadat die woorden waren neergeschreven was David McDonald van de vakvereniging van staalwerkers er al niet meer zeker van, dat hij zijn plaats als opperste leider van die bond zou kunnen behouden. Het leek er op, dat hij die zou moeten afstaan aan zijn secretaris-penningmeester I.W. Abel, die inderdaad korte tijd later tot president gekozen werd. Op die verkiezing volgde een reeks van onverkwikkelijkheden, waarbij over en weer de beschuldiging van "verkiezingsfraude" werd geuit. In de vakbond van electriciëns was het al weinig anders, ook al was dan de gang van zaken precies omgekeerd. James B. Carey werd als voorzitter van die vakvereniging herkozen. Achteraf echter viel ook daar de beschuldiging van fraude. Toen de beschuldiging bij nader onderzoek volkomen juist bleek, werd Carey, die zijn post meer dan 15 jaar bekleed had, vervangen door Paul L. Jennings.

Op zichzelf natuurlijk is het in de oligarchische 2) vakbondswereld, waar generaties achtereenvolgende bonzen zich aan de top van het apparaat bevinden, al een soort van complete "revolutie" wanneer figuren als David McDonald en James B. Carey opeens van de voorgrond van het toneel verdwijnen. Maar men kan niet beweren, dat een dergelijke commandowisseling de u i t d r u k k i n g is van het wijdverspreide verzet van de leden tegen de bureaucratie. De waarheid is niet, dat McDonald vervangen werd door Abel vanwege een groeiende ontevredenheid aan de basis. De waarheid is, dat de vervanging van McDonald door Abel en van Carey door Jennings slechts bewijst, hoe moeilijk de bestaande ontevredenheid binnen de vakbeweging zélf zich manifesteren kan. McDonald en Carey mogen al voor de wolven zijn gegoooid, wanneer de ene bond de plaats inneemt van de andere is de positie der bureaucratie natuurlijk ongeschokt.

Hoe machtig die positie is bleek, voor wat de staalwerkersbond betreft, in 1958. Donald C. Rarick, een p l a a t s e l i j k leider, die uiteraard véél dichterbij de arbeiders stond (voor zover dat dan bij zulk soort lieden mogelijk is) dan de figuren aan de top, deed toen een gooi naar het presidentschap. Hoewel hij gesteund werd door alle afdelingen in het belangrijke staaldistrict van Pittsburgh, maakte hij geen schijn van kans. Hij behaalde niet meer dan een derde van 't vereiste aantal stemmen. Boze, maar bepaald niet helemaal ongeloofwaardige, tongen beweren, dat dat kwam, doordat de stembriefjes gecontroleerd plegen te worden door het bureau van de secretaris-penningmeester. In elk geval was het zo,

- 1) Bepaalde passages uit dit vertrouwelijk rondschrijven zijn later geciteerd in een officieel rapport. Zo zijn ze - ook ons - bekend geworden.
- 2) Oligarchisch komt van oligarchie, dat heerschappij van weinigen betekent. We hebben ons van het woord bediend, omdat in een belangwekkende, in 1952 in Engeland verschenen studie over de vakbeweging, het bestuur daarvan een oligarchie genoemd wordt. (J. Goldstein, The Government of British Trade Unions).

dat voorzitter McDonald, toen het in 1965 tussen hem en secretaris-penningmeester Abel ging, in dat bureau bitter weinig vertrouwen bleek te hebben. Hij deed aan het bondsbestuur het voorstel, dat bij de verkiezingen die toen aan de orde waren de stembriefjes maar door 'n onpartijdige instantie van buiten de bond moesten worden nagezien. Het bondsbestuur ging niet op die suggestie in. Op dat moment, zo luidt het cynisch oordeel van goed-ingewijden, was McDonald het voorzitterschap al kwijt nog vóór er ook maar één stem was uitgebracht.

Alleen dwazen zullen de Amerikaanse bond van staalwerkers nog 'n democratische organisatie noemen, wanneer ze met deze feiten bekend zijn. Vanwege het gebrek aan zogenaamde democratie is de vakbond der Amerikaanse staalwerkers dan ook wijd en zijd berucht. Democratische tradities daarentegen zouden, aldus het Amerikaanse bijgeloof, er nog wel heersen bij de Verenigde Automobielen Arbeiders, de United Auto Workers, de beroemde vakbond van Walter Reuther. De ontevredenheid echter is in de gelederen van deze organisatie bepaald niet minder groot. Niet minder groot, omdat ook hier de topfiguren praktisch onaantastbaar zijn, behalve dan in het geval, dat zij zich, gelijk bij de staalwerkers geschied is, tegen elkander keren.

In 1961 brachten de automobielenarbeiders, uit ontevredenheid over de gang van zaken in "hun" vakbond, een soort van "aardverschuiving" teweeg in de afdelingsbesturen, die haar weerga niet vond in heel de geschiedenis van de bond. B.J. Widick, een Amerikaans schrijver over vakbondskwesties citeert in zijn boek "Labor Today" ("De arbeiderswereld van vandaag") een uitspraak van een functionaris van de UAW, waaruit blijkt, hoe de bonzen over het resultaat van de lokale verkiezingen in die vakbond dachten. "De leden", zo zei hij, "konden ons niets maken en daarom hebben ze wraak genomen op de plaatselijke leiders." De betekenis van wat er in 1961 gebeurde en van wat zich in 1963 nog eens herhaalde, is met die woorden, dunkt ons, aardig goed gekarakteriseerd.

Dat Walter Reuther niet uit het zadel gewipt kon worden en dat David McDonald dat alleen maar kon door een figuur als Abel, dat typeert de situatie in de Amerikaanse vakbeweging, die in dat opzicht overigens nauwelijks verschilt van de vakbeweging elders, getuige bijvoorbeeld de studie, waarin V.L. Allen wijst op de absurd lange tijd, dat in Engeland presidenten en secretarissen van vakverenigingen in functie plegen te blijven 3). De mogelijkheden om in de vakbeweging oppositie te voeren en de laatste sporen van een democratisch vakbondsleven verdwenen in de Verenigde Staten, later dan elders overigens, voorgoed in de veertiger jaren. Sedertdien vertoont de vakbeweging er, zoals overal, diverse punten van overeenkomst met een staat, waar slechts één partij is toegelaten. De vergelijking is afkomstig van Clark Kerr, een tamelijk conservatief Amerikaans professor. Hij constateert het feit kennelijk zonder er ook maar iets afkeurenswaardigs in te zien.

Het oordeel van Kerr wordt bevestigd door Paul Jacobs, al weer een schrijver over Amerikaanse vakbondsproblemen. Die zegt:

"...bestudering van statuten en reglementen van zeventig (Amerikaanse) vakbonden, waarin tesamen 16.000.000 arbeiders georganiseerd zijn, brengt onder andere aan het licht, dat in de meeste dier bonden alle macht geconcentreerd is in handen van de voorzitter, dat die macht van de voorzitters aan weinig beperkingen onderhevig is, dat vakbondsleden onderworpen zijn aan een strenge discipline en dat oppositie tegen de bureaucratie praktisch onmogelijk is."

Natuurlijk is het niet met alle statuten zo gesteld. Maar wat bewijst dat? De statuten zijn niet zo belangrijk, dat wordt wel duidelijk door de verhoudingen in Engeland, waar de bureaucraten niet minder autocratisch zijn dan in Amerika, maar de reglementen een schoolvoorbeeld vormen van democratie. Waarop het aankomt

3) V.L. Allen, Power in Trade Unions (De macht in de vakbonden), Londen 1954.

dat is de vakbondspraktijk. Het is niet zo, dat sommige bonden in de Verenigde Staten dictatoriale gebruiken hebben vanwege hun óndemocratische organisatievorm. Nee, het is zo, dat practisch alle Amerikaanse vakbonden dictatoriaal optreden, of ze nu nog een democratische schijn ophouden of niet.

Vraagt men tegen wie dat dictatoriaal optreden is gericht, dan luidt het antwoord zonder enige aarzeling: t e g e n d e a r b e i d e r s . Joe Curran van de zeeliedenvakbond schrok er niet voor terug om de hulp van de New Yorkse politie in te roepen, toen door verzet van onderop de controle over deze organisatie hem dreigde te ontglippen. Hij schrok er evenmin voor terug om met behulp van de Amerikaanse kustwacht radicale elementen te verwijderen van Amerikaanse handelsschepen. Walther Reuther verjoeg de leiders van een plaatselijke afdeling van de UAW in Flint (Michigan) en stelde een "toezienend voogd" over die afdeling aan, toen de plaatselijke leiders zo "brutaal" geweest waren een afdelingskrantje helemaal te vullen met de grieven en klachten van de autowerkers.

De reeds genoemde Clark Kerr, een cynisch realist blijkbaar, stelde het in alle duidelijkheid: "Dikwijls", zo schreef hij in zijn boek "Arbeiders en patroons in een industriële maatschappij", "meent men, dat de vakbeweging een ondermijnende kracht vormt in de samenleving; wat over het hoofd wordt gezien is, dat zij een instrument vormt om de discipline te handhaven. Zij schrijft haar leden bepaalde gedragsregels voor en ontwerpt nieuwe gedragsregels samen met de ondernemer."

Paul Jacobs beweert precies hetzelfde. Hij verklaart: "Als de ondernemers hun tegenzin tegen de vakbonden eenmaal overwonnen hebben, dan blijkt in de praktijk de vakbond een deel van de onderneming te worden in die zin, dat de macht van de directie en de macht van de bond sámen nodig zijn om een ongestoorde productie te waarborgen." Een zekere Daniel Bell constateert: "De vakbond is een deel van de bedrijfsleiding geworden." Een zekere C. Wright Mills constateert: "De vakbond is een soort van "minister van ontevredenheid". Vanzelfsprekend moet men dat zó opvatten, dat die minister niet lucht geeft aan heersende ontevredenheid, maar integendeel ze in banen leidt, die naar de doofpot voeren.

Geven wij, men kan omtrent de onderhavige materie nu eenmaal niet duidelijk genoeg zijn, nog even het woord aan de reeds enkele malen geciteerde Paul Jacobs. "Sinds de tweede wereldoorlog", schrijft hij, "hebben de Amerikaanse vakbonden onafgebroken één lijn getrokken met de ondernemers."

In het grote en invloedrijke Amerikaanse dagblad "Christian Science Monitor" heeft de redacteur voor vakbondsproblemen, Ed Townsend, een aantal jaren geleden eens de vraag gesteld: "Waar komen toch de vele wilde stakingen vandaan?" Wij zijn van mening, dat de laatst aangehaalde uitspraak van Paul Jacobs een duidelijk en afdoend antwoord vormt op die vraag.

(Slot volgt).

=====

OVER BOER KOEKOEK

EN DON QUICHOTTE

OP HET MOMENT, dat dit nummer van "Daad en Gedachte" voor de druk wordt voorbereid is een enorme heibel uitgebroken in de Boerenpartij. Uitvoerig daarop in te gaan is ons niet meer mogelijk. Of wij dat ooit zullen doen is zeer de vraag. Wij vinden dat er wel belangrijker din-

gen aan de orde zijn dan het verrottingsproces in dat deel van de burgerlijke wereld, dat meer een restant van gisteren vertegenwoordigt, dan de situatie van morgen of van vandaag.

'n Enkele opmerking slechts willen wij er over maken. Deze namelijk, dat heel de burgerlijke pers natuurlijk weer niet moe wordt het accent op het persoonlijke element en op de vuile was te leggen. Naar onze over-

tuiging echter wordt het wezen van de crisis in Koekoeks partij daarmee niet verklaard. Dat wezen is: de tegenstelling tussen hetgeen de Boerenpartij beoogt en de reële ontwikkeling van het kapitalisme.

In april van dit jaar hebben wij in een opstel "De ontwikkeling van de politieke partijen bij de gang naar het staatskapitalisme" boer Koekoek een Don Quichotte genoemd, die in een zich naar ordening bewegende maatschappij nog 't vrije kapitalisme van gisteren verdedigt. Welnu een Don Quichotte als boer Koe-

koek komt in zijn gevecht tegen de windmolens der vooruitgang vrij onzacht tegen de molenwieken terecht ook al malen die molens dan in Holland nu eenmaal langzaam. Dat is 't waarvan men thans bij de Boerenpartij getuige is. Maatschappelijke tegenstellingen hebben altijd in de politiek de vorm van persoonlijke tegenstellingen aangenomen. Dat men zich echter daardoor niet bedriegen late! Overigens: in een partij, waar een Don Quichotte aan het hoofd staat krijgt alles natuurlijk het karakter van een Don Quichotterie.

=====